

Rivierenbuurt

In de Rivierenbuurt dragen de meeste straten namen van Nederlandse rivieren. Aanvankelijk was alleen een plein genoemd naar een persoon, en wel naar Daniël Willink (1676 – 1722). Deze Amsterdamse wijnkoper schreef in zijn vrije tijd gedichten. Onder de titel Amstellandsche Arkadia, maakte hij een idealiserende beschrijving van het gebied ten zuiden van Amsterdam – de omgeving waar later de Rivierenbuurt zou verrijzen.

Het Daniël Willinkplein werd in 1946 omgedoopt tot Victorieplein, het plein van de overwinning der geallieerde landen. De drie centrale boulevards van de Rivierenbuurt – Amstellaan, Noorder Amstellaan en Zuider Amstellaan – kregen de namen van de oorlogsleiders Stalin, Churchill en Roosevelt. Een nieuwe naamsverandering volgde in 1956, na de onderdrukking van de Hongaarse opstand door de Sovjet-Unie: de Stalinlaan werd Vrijheidslaan. In de audiowandeling worden naast de latere ook de oorspronkelijke straatnamen gebruikt.

Amsterdam

Sinds 1870 waren er in Amsterdam grondige veranderingen gaande. Het bevolkingsaantal nam geweldig toe. Er werd gesloopt, gebouwd en gedempt. Richting Muiderpoort, bij de dierentuin Artis, verrees een statige woonwijk, de Plantage. Voorbij de buitensingel, die twee eeuwen lang als onderdeel van de verdedigingslinie de stadsgrens had gemarkeerd, werd 'buurt YY' uit de grond gestampt. Buurt YY, bijgenaamd de Pijp, was de eerste in een gordel van dergelijke wijken.

Het nieuwe Amsterdam kwam zonder veel plan of visie tot stand. Maar dat bleef niet zo. De architect Pierre Cuypers voorzag de stad van opvallende, middeleeuws aandoende gebouwen als het Rijksmuseum en het Centraal Station, nieuwe 'poorten' voor Amsterdam. Vervolgens was de beurt aan Cuypers' briljante leerling H.P. Berlage, die tussen 1900 en 1930 in hoge mate het aanzien van Amsterdam zou bepalen.

Plan Zuid

In 1915 – buiten Nederland woedde de Eerste Wereldoorlog – presenteerde Berlage, architect en stedenbouwkundige, aan het Amsterdamse publiek zijn ontwerp voor een nieuw stadsdeel aan de zuidkant van Amsterdam. Dit Plan Zuid betrof een stadsuitbreiding die zich zou uitstrekken van de Amstel tot de Amstelveenseweg. Het project sloot aan bij de Pijp, de Concertgebouwbuurt en de Vondelparkbuurt.

Berlage meende dat er een tijdperk van socialisme, wereldvrede en 'mensen-eenheid' op handen was. Naar zijn inzichten liep het Plan Zuid op de komst van die nieuwe tijd vooruit. Het moest, kort samengevat, leiden tot een hoger niveau van Verkeer tussen de mensen. Het plan was een uiting van stedenbouwkunst; woonwijken en wegennet vormden een artistiek geheel. In 1917 werd het door de gemeente Amsterdam aanvaard als richtlijn voor de komende bouwactiviteiten.

Plan Zuid is in de jaren 1920 en '30 aangelegd. Het resultaat geldt nog steeds als een monument van stedelijke inrichting en architectuur. Bij de bouw waren architecten uit de Amsterdamse School' betrokken, die hier de kans kregen om hele straten, pleinen en hoven te ontwerpen. Dit heeft prachtige staaltjes van bouwkunst in baksteen opgeleverd. De Amsterdamse School kende twee richtingen, een uitbundige en een sobere. Na 1923 was althans de periode van de uitbundige richting, een bewerkelijke en kostbare bouwtrant, voorbij. Nu ontstonden de langwerpige woonblokken die men in een groot deel van Berlage's Zuid kan aantreffen; ze zijn vaak voorzien van erkers en van schuine daken met blauwgrijze of oranje dakpannen. Tijdens deze wandeling door de Rivierenbuurt zult u veel panden in de latere stijl zien, maar ook voorbeelden van 'echte'

Amsterdamse School. Deze laatste vooral als u de lange route volgt, die een eindje door de Pijp voert.

In het Pijp-gedeelte van Berlage's Zuid staan fraaie arbeiderswoningen, gebouwd met overheidssteun. Heel anders van sfeer is het westelijke deel van Zuid, rond de Beethovenstraat, de Apollolaan en de Stadionweg. Dit deel gold steeds als een sjieke buurt. Toch is ook hier sociale woningbouw te vinden. Wat de Rivierenbuurt betreft: deze heeft een 'sjieke' kant, maar was toch grotendeels bedoeld voor mensen uit de middengroepen en ook wel voor 'geschoolde arbeiders'.

De Rivierenbuurt en de Amsterdamse joden

Verantwoordelijk wethouder in de jaren van de uitvoering van Plan Zuid was Samuel Rodrigues de Miranda. 'Monne' de Miranda, afkomstig uit een groot gezin dat aan de Nieuwe Kerkstraat – bijgenaamd de Joden Kerkstraat – woonde, sloot zich als diamantslijper aan bij de ANDB, de Algemene Nederlandse Diamantbewerker Bond. In 1896 werd hij lid van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP); vijftien jaar later kwam hij voor die partij in de Amsterdam gemeenteraad. In 1919 begon zijn wethouderschap.

In 1921, midden in de gouden tijd van de Amsterdamse volkswoningbouw, nam hij van zijn partijgenoot Wibaut de portefeuille van Volkshuisvesting over. 'Wie bouwt? Wibaut!' was ooit de leuze geweest, maar De Miranda deed waar het om bouwen ging niet voor Wibaut onder. Ook bracht hij een aantal gemeentelijke badhuizen en zweminrichtingen tot stand, met als hoogtepunt het in 1932 geopende Amstelparkbad bij de nieuwe Rivierenbuurt.

De Miranda, Jood en vooraanstaand socialist, werd al in de jaren dertig persoonlijk met het antisemitisme geconfronteerd. Najaar 1942 is hij op last van de Duitse bezetter gevangen gezet in het concentratiekamp Amersfoort, waar hij door Nederlandse bewakers, medegevangenen, werd vermoord.

Kort na de oorlog kreeg het Amstelparkbad een nieuwe naam: De Mirandabad. Ook kent de Rivierenbuurt sinds 1953 een De Mirandalaan.

De bevolking van Amsterdam bestond in 1941 voor bijna 10% uit Joden. Al sinds ongeveer 1600 woonden er Joden in de stad. Ze hadden zich er over het algemeen veilig gevoeld. In 'Mokum' vonden, anders dan in Oost-Europa, nooit pogroms plaats. De meeste Joden woonden van oudsher in de omgeving van het Waterlooplein; een straatnaam als 'Jodenbreestraat' verwijst daar nog naar. Die buurt stond bekend als de Jodenhoek. Hier bevonden zich de Portugese en Hoogduitse synagogen. In de Jodenhoek speelde het leven zich grotendeels op straat af. De buurt was levendig, maar ook armoedig; de woontoestanden waren er vaak erbarmelijk. Wie hier woonde hoorde tot het proletariaat. Joden die meer geld tot hun beschikking kregen verhuisden, rond 1870 naar de Plantagebuurt, later naar de stadsuitbreidingen in Oost en Zuid. Aan het begin van de Duitse bezetting bedroeg het percentage joden in de Rivierenbuurt ongeveer 32%. Bij de bevrijding waren er van de 17.000 joodse bewoners die de buurt in 1941 telde nog maar 4.000 in leven.

Al deze aspecten – architectuur, bewoners en de historie van vervolging en verzet – maken de Rivierenbuurt tot een interessante omgeving voor een stadswandeling. De buurt is nog bijna geheel intact. In de Lekstraat kan tot op de dag van vandaag de uit 1937 stammende buurtsynagoge worden bekeken; deze 'sjoel' heeft weinig uiterlijke veranderingen ondergaan. Ook de tramremise in de Lekstraat staat er nog. Deze remise was een van de plaatsen waar de

Februaristaking van 1941 begon, het grote protest tegen de eerste razzia's onder de Amsterdamse Joden.

De synagoge bevindt zich in het tramloze deel van de Lekstraat, op nummer 63. Het hoofdgebouw, met de grote zaal, bood van 1985 tot 1989 onderdak aan het Verzetsmuseum, dat daarna verhuisde naar Gebouw Plancius in de Plantage Kerklaan.